

Obr. 1 Rozmístění mohyl č. 1–3 na jedné ze sídlištních teras Liščího kopce při jihozápadním okraji pohoří Sabaloka. Superstruktura Mohyly 1, vybrané k výzkumu (ve středu snímku), je narušena zlodějským vkopem (foto L. Suková)

Raně postmerojský pohřeb lučištníka z pohoří Sabaloka

*Lenka Varadinová Suková – Ladislav Varadin – Petra Havelková –
Jan Novák – Adéla Pokorná – Petr Pokorný*

V roce 2011 prozkoumala expedice Českého egyptologického ústavu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze jednu ze tří mohyl (Mohyla 1) nacházejících se na jedné ze sídlištních teras pravěké lokality Liščí kopec při jihozápadním okraji pohoří Sabaloka v centrálním Súdánu. Důvodem k jejímu výzkumu byla nutnost potvrdit stáří mohyl a zjistit jejich stratigrafický vztah k dřívějšímu osídlení zastoupenému na Liščím kopci četnými pozůstatky z mezolitu (asi 9000–5000 př. Kr.) a neolitu (asi 5000–3000 př. Kr.).¹

Popis nálezu

Mohyla 1 na přibližně kruhovém půdorysu o průměru 9 m byla navržena do výše asi 1,60 m z prachovito-hlinitého materiálu promíšeného velkým množstvím druhotně přemístěných nálezů mezolitického a neolitického stáří (obr. 1). Násyp překrýval vnitřní polokulovité jádro o průměru 1,20 m, vyskládané do výšky 1 m ze středně velkých kusů místní žuly. Podobné kusy žuly byly použity k vytvoření kamenného límce na bázi obvodu mohyly, v době výzkumu již překrytého sesouvajícím se násypem, a zčásti

i jejího pláště (obr. 2). Pod kamenným jádrem se nacházelo ústí krátké, k západu se svažující rampy, která byla v horní části vyplněna menšími žulovými kameny uloženými v západovýchodním směru. Rampa vedla do severojižně orientované malé pohřební komory, původně duté, v době výzkumu však již zčásti zasypané. Přimo nad pohřební komorou bylo na bázi mohyly při jihozápadním okraji ústí rampy nalezeno větší množství uhlíků (o velikosti až 2–3 cm) z ohniště.

Navzdory pokusu o vykradení hrobu, jehož stopy byly patrné na temeni mohyly (viz obr. 1), obsahovala pohřební

Obr. 2 Vnitřní kamenné polokulovité jádro a kamenný límec původně překrývající násyp mohyly, jež byly vytvořeny ze středně velkých kusů místní žuly (foto L. Varadzin, 2011)

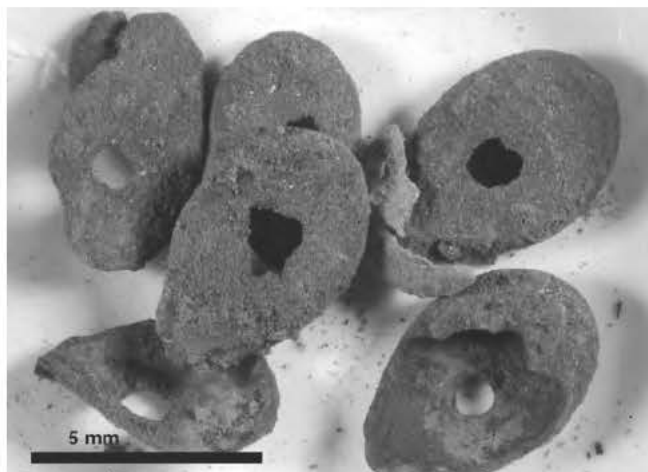
komora – či spíše větší nika – intaktní pohřeb muže (?) ve věku 35–50 let. Zemřelý jedinec byl do hrobu uložen ve skrčené poloze na pravém boku s hlavou k jihu a tváří otočenou k východu (tj. směrem ven z hrobu), s pažemi ohnutými v loktech a dlaněmi umístěnými před obličej (obr. 3). Několik předmětů uložených u zemřelého naznačuje, že se jednalo o lučištníka (viz Suková *et al.* 2014: 182–183, obr. 75, 77–79). Levou dlaní zesnulý překrýval čtyři silně korodované železné hroty šípů s charakteristickým jedním zpětným háčkem a nepatrnými, díky kontaktu s korozi dochovanými zbytky dřevěných ratišť (d. 4–5 cm) a listovitý železný hrot oštěpu nebo kopí (d. 9 cm, š. 2,30 cm). Tyto zbraně byly položeny podél nebožtíkova těla. U pravého palce zemřelého byl umístěn důkladně opracovaný kroužek kónického tvaru vyrobený ze zdob-

ného tvrdého kamene, jenž představuje chránič prstů používaný lučištníky v merojském (asi 300 př. Kr. – 350 po Kr.) a postmerojském (asi 350–550 po Kr.) období při střelbě z luků (Arkell 1949: 122; Hayes 1973). Mezi stehenními kostmi se nacházel vysušený kožený předmět zdobený vtačovaným dekorem a lemováním a opatřený šňůrkou, jenž může být zbytkem koženého toulce na šipy nebo suknice či bederní roušky, do níž byl zesnulý oděn (srov. Edwards 1998: 125–126, figs. 5.6, 5.8).

V oblasti krku a horní části lučištníkova trupu bylo nepravidelně rozmístěno celkem 223 korálek nebo jejich fragmentů. Soubor zahrnoval: 191 trubičkovitých či soudkovitých korálek z modré fajánse, 7 kulovitých z bílé fajánse, 8 kulovitých z oranžovo-červeného křemene, 2 kulovité z bílého křemene a 15 úplných či fragmentárních

Obr. 3 Intaktní pohřeb s hrobovou výbavou typickou pro pohřby lučištníků postmerojského období. Na snímku již schází vyjmutý pivní džbán, který byl původně postaven před kolena zemřelého (foto L. Varadzin, 2011)

Obr. 4a Provrtaná semínka kolokvinty obecné (*Citrullus colocynthis*), jež mohla sloužit jako neobvyklé prvky oddělující v náhrdelníku jednotlivé série korálků, příp. k ozvláštňení nášivky na oděvu (foto P. Pokorný, 2011)

diskovitých korálků ze skořápek pštrosiho vejce (viz Suková *et al.* 2014: 182, obr. 76). Korálky mohly původně tvořit náhrdelník nebo pocházet z výšivky blíže nezjištěného oděvu. Mezi tyto ozdoby patřilo zřejmě také 8 provrtaných semínek kolokvinty obecné (obr. 4a), hořkého pouštního „melounku“ *Citrullus colocynthis* (obr. 4b).

Obr. 4b Kolokvinta obecná (*Citrullus colocynthis*), liánovitá rostlina příbuzná melounu, která roste v pouštním a polopouštním písčitém prostředí. Hořké plody jsou požitelné pouze po tepelné úpravě. Na obrázku suchý plod, listy a květ, lokalita Musawwarát es-Sufra (foto P. Pokorný, 2011)

Byly nalezeny při botanickém zpracování proseté a proplavené výplně hrobu a mohly v náhrdelníku sloužit jako zvláštní dělítka (srov. Bouchaud *et al.* 2011; Arkell 1945). Výbavu na onen svět tvořila konečně také větší kulovitá, ručně tvarovaná keramická nádoba s delším úzkým hrdlem potaženým červeným listem, jenž se objevuje též v pásu na plecích nádoby. Tato nádoba, v súdánské archeologii tradičně označovaná jako pивní džbán, byla umístěna u kolenu zemřelého v místě vyústění sestupné rampy do pohřební niky (obr. 5).

Celý pohřeb překrývala tmavá vrstva organického materiálu, jehož prosíváním a proplavením bylo získáno zhruba 2 000 rostlinných makrozbytků (semen, plodů a vegetativních částí rostlin) a soubor schránek drobných suchozemských plžů. Mezi početnými botanickými nálezy byly zjištěny pozůstatky planých rostlin, přičemž některé z nich jsou potenciálně jedlé (tráva *Brachiaria deflexa*, *Portulaca oleracea* a *Capparis cf. spinosa*). Není jasné, zda celý soubor makrozbytků pochází z nějaké rohože, do níž mohl být lučištník při pohřbu zabalen, nebo zda jsou pozůstatkem rostlinných obětí. Nebyly nalezeny žádné makrozbytky kulturních (pěstovaných) plodin.

Výhradně plané druhy rostlin byly zjištěny také pylovou analýzou kompaktní načernalé hroudy, jež byla odebrána z prostoru břišní dutiny zemřelého (nejspíš se jedná o fosilizovaný obsah střev), a z usazenin na dně keramické nádoby doprovázející lučištníka na onen svět. V usazeninách na jejím dně převažovala pylová zrna planých trav, což můžeme s jistotou opatrností považovat za potvrzení tradiční interpretace této nádoby jakožto pивního džbánu. V tomto případě mohl obsahovat pivo vyrobené z planých druhů trav, nikoli z domestikovaných druhů obilovin (srov. Edwards 1996).

Datování

Radiouhlíková analýza semen *Brachiaria deflexa* z výše uvedené organické vrstvy klade sabalocký pohřeb lučištníka do období 245–397 po Kr., tj. na samý přelom merojského (asi 300 př. Kr. – 350 po Kr.) a postmerojského (asi 350–550 po Kr.) období. Typ superstruktury hrobky a konkrétní typ pивního džbánu dovolují nález přesněji zařadit do (raného) postmerojského období (viz El-Hassan 2006; El-Tayeb 2010: 10–11; srov. též El-Tayeb – Kołosowska 2007: 48–49). Stejně datování pohřbu podporují též další součásti pohřební výbavy doprovázející zemřelého – železné zbraně a korálky (srov. např. Edwards 1998: 127; Kołosowska – El-Tayeb 2007: 18, 27–28, 33–34).

Diskuse

Prozkoumaná mohyla představuje první doložený (raně) postmerojský pohřeb lučištníka v pohoří Sabaloka a v oblasti 6. nilského kataraktu. Specifický typ superstruktury (kamenné jádro překryté násypem mohyly s kamenným límcem na obvodu mohyly) řadí sabalocký hrob k nemnoha dokladům regionálního typu postmerojských mohyl, který je zatím doložen jen na dvou pohřebištích na západním břehu Nilu v chartúmské provincii (Džebel Umm Marráhi, viz El-Hassan 2006; Baúda, viz Hakem 1979).²

Obr. 5 Velká kulovitá nádoba, tzv. pivní džbán, umístěná na prahu pohřební niky (foto L. Varadzin, 2011)

I když se jedná o pohřeb nepříliš bohatý, získané nálezy poskytují důležité informace. Kumulace uhlíků při okraji ústí rampy přímo nad pohřební komorou – patrně pozůstatek ohniště (zápalné oběti?) založeného před vybudováním kamenného jádra a navršením mohyly – představuje další doklad používání ohně v souvislosti s pohřebními – purifikačními či jinými – rituály v postmerojském období (viz též Lenoble 1987: 99; Caneva 1994: 85; Kołosowska – El-Tayeb 2007: 18, 26). Fajánsové korálky jsou významnou indicií kontaktů tohoto archeologicky zatím jen málo poznaného území s některým ze známých center produkce (a patrně též moci) tehdejší doby, v nichž je nutné předpokládat výrobu technologicky náročné fajánse. Nelze vyloučit, že jde o starožitnosti uchovávané lučištníkem, příp. jeho společností, ještě nějaký čas po zániku samotného merojského impéria. Vazbu na někdejší výrobní a politická centra indikují též zbraně – šípy a oštěp/kopí s hroty ze železa – uložené u zemřelého. Výroba železa v merojské době podléhala královskému monopolu a byla mimo hlavní město říše, Meroe, soustředěna jen do několika málo městských (královských) center – rozsáhlé haldy strusky dokládají výrobu železa v merojské době například v Kawě, v Napátě, na ostrově Argo (Haaland 2006: 141) a v Hamadábu, lokalitě vzdálené jen 15 km od samotného Meroe, kde železářská výroba rozvinuvší se zde v pozdním merojském období pokračuje až hluboko do postmerojské doby (Humphris 2014; srov. též Baud 2010).

Další význam sabalockého nálezu spočívá v tom, že se jedná o jeden ze vzácných případů, kdy byly do výzkumu a pro vyhodnocení mohyly z této doby zapojeny přírodo-

vědné obory a s pozitivním výsledkem provedeny environmentální analýzy (srov. Fernández 1983; Clapham – Edwards 1998). Zjištěné druhy rostlinných pozůstatků a plžů z výplně hrobu poskytují určitý obraz o charakteru a možná i způsobu využívání tehdejší krajiny na 6. nilském kataraktu. Z těchto nálezů lze usuzovat, že tamější přírodní prostředí mělo již ve 4. století po Kr. povahu dnešní polopouště s keři a keříky a jen s občasným porostem stromů. Absence dokladů domestikovaných plodin jak mezi makrozbytky z rohože či z rostlinných obětí, tak v pylových spektrech získaných analýzou obsahu pivního džbánu a vnitřností zemřelého, by mohla naznačovat, že v raně postmerojském období – tedy v době, kdy jsou domestikované plodiny v Súdánu již bezpečně doloženy (viz např. Clark – Stemler 1975; Rowley-Conwy 1989; Edwards 1996; Ahmed 1999) – mohly v oblasti 6. nilského kataraktu existovat určité limity v zajišťování či distribuci rostlinné stravy. Teprve výzkum dalších hrobů však může ukázat, zda se tyto limity týkaly celých skupin a oblastí (srov. např. Caneva – Vincentelli 1999: 497; též Hakem 1979: 155), nebo například jen vybraných jedinců, konkrétně lučištníků, kteří jako bojovníci a lovci mohli být vázáni určitými stravovacími zákazy (srov. Kołosowska – El-Tayeb 2007: 34).

Uložením, orientací a pohřební výbavou sabalocká mohyla velmi připomíná postmerojské lučištnické pohřby známé z rozsáhlé části dnešního Súdánu (např. Hakem 1979; Phillips 1987; Abdelrahman *et al.* 2009; El-Tayeb 2003; Kołosowska – El-Tayeb 2007: 17–18, 25–28). Navršení mohyly, poloha těla a kolekce artefaktů jsou v nich natolik standardizovány, že můžeme hovořit o normě uplatňované při pohřbívání jedinců se speciálním společenským statutem, který se nejspíš vyznačoval praktickým nebo i jen symbolickým zacházením s lukem a oštěpem/kopím. V této souvislosti stojí za připomenutí, že ovládnutí luku bylo pro obyvatele Nubie příznačné již od nejranějších dob do té míry, že se promítlo do označení Nubie v egyptských textech – *Ta seti*, „Země luku“ – a do zobrazování Nubijců v egyptské ikonografii. V merojském období se luk, šípy a oštěp/kopí stávají dokonce jedním z hlavních atributů panovníků a bohů, jak ukazují reliéfy v řadě tehdejších chrámů znázorňující podmaňování nepřátel (obr. 6). Archeologické výzkumy dokládají, že v pozdním merojském období (zhruba 2. a 3. stol. po Kr.) se status lučištníka začíná výrazněji projevovat i v pohřebním ritu níže postavených členů společnosti, a to vytvořením kánonu téměř identických pohřbů, které jsou rozšířeny na rozsáhlém teritoriu (Haaland 2006: 137). Je možné se domnívat, že tento nikterak častý typ pohřbu může být projevem formujících se speciálních společenských skupin s vojenskými, případně policejními rolemi.

Závěr

Nejpozději na počátku 4. stol. po Kr. začíná být patrný úpadek merojské říše po stránce kulturní i politické. V Meroe, v samém srdci říše, se uzavírá tradice budování pyramid jako míst posledního odpočinku merojských panovníků, přestávají fungovat chrámy a paláce – některé z nich nesou stopy úmyslného ničení – a postupně je opuštěno i samotné hlavní město říše. Spolu s centrální mocí v Meroe mizí i jednotná imperiální kultura, kterou nahrazuje řada regio-

Obr. 6 Panovník Šorkaror, ozbrojený lukem, šípy, kopím a dalšími zbraněmi, spolu se slunečním božstvem završuje vítězství nad nepřáteli; skalní reliéf v Dzebel Qeili, 1. stol. po Kr. (kresba J. Malátková dle Baud 2010: 75, fig. 76)

nálních tradic. Následující dvě století (asi 350–550 po Kr.) jsou v centrálním Súdánu obdobím kulturních i politických proměn, z nichž v polovině 6. stol. vzejdou dva nové regionální útvary: postupně christianizovaná království Makurie na severu a Alodie na jihu (Edwards 2004: 182). Třetí regionální útvar – království Nobadie – se ve stejné době etabluje dále na sever na území Dolní Nubie.

Z postmerojského období, které odděluje merojský „starověk“ od křesťanského „středověku“, je v centrálním Súdánu známo jen velmi málo sídlišť.³ Poznání vývoje během tohoto přechodného období se tak zakládá v podstatě jen na poznacích získaných z výzkumů pohřebišť – rozsáhlých mohylových polí, která téměř v souvislém pásu lemují okraj pouště mezi soutokem Bílého a Modrého Nilu a Abú Hámidem (asi 560 km na sever od Chartúmu) a čítají na stovky tisíc mohyl a hrobů různých typů (Edwards 2004: 188; viz též např. Lenoble 1992). Výsledky multidisciplinárního výzkumu jedině mohyly s pohřbem lučištníka z ji-

hozápadního okraje pohoří Sabaloka ilustrují značný, dosud však málo využívaný potenciál těchto památek pro poznání pohřebního ritu, nadregionální distribuce artefaktů, charakteru přírodního prostředí a v neposlední řadě subsistenčních strategií příznačných pro toto závažné transformační období.

Poznámky:

- ¹ Pro další informace k multidisciplinárnímu výzkumu pravěkého osídlení pohoří Sabaloka viz texty Suková – Varadzin (2012a, 2012b, 2013, 2014 a v tomto čísle) a Suková – Varadzin – Pokorný (2014).
- ² Za upozornění na oba články a na existenci této tradice děkujeme Tsubosovi Sakamotovi z Université de Lille 3, Francie.
- ³ Jedním z nich je naprosto výjimečná stavba v Hoš el-Káfir na levém břehu Nilu asi 70 km proti proudu Nilu od Meroe, jejíž skutečná funkce dosud badatelům uniká; uvažuje se, že by se mohlo jednat o karavanseráj nebo o vojenský tábor (viz např. Lenoble 2004). Pro vzácné nálezy sídlištních lokalit v oblasti 4. nilského kataraktu, datovaných do postmerojského období, viz především Wolf – Nowotnick (2005, 2006).

Literatura:

- Abdelrahman, Mohamed Faroug – Sokary, Ahmed – Bushara, Murtada: 2009 „Shuhada Rescue Archaeological Project (SRAP) and el-Misaktab in the Shendi region“, *Sudan & Nubia* 13, s. 107–113.
- Ahmed, K. A.: 1999 „Economy and Environment in the Empire of Kush“, *Meroitica* 15, s. 291–311.
- Arkell, Anthony J.: 1945 „Beads made in Darfur and Wadai“, *Sudan Notes & Records* 26/1, s. 305–310.
- 1949 *Early Khartoum. An account of the excavation of an early occupation site carried out by the Sudan Government Antiquities Service in 1944–5*, London: Oxford University Press.
- Baud, Michel: 2010 „La métallurgie méroïtque: fer et bronze“, in: Baud, Michel (ed.). *Méroé. Un empire sur le Nil*, Paris: Musée du Louvre éditions, s. 130–135.
- Bouchaud, Charlene – Sachet, Isabelle – Delhopital, Nathalie: 2011 „Les bois et les fruits des tombeaux nabatéens de Madá' in Sâlih/Hégra (Arabie Saoudite): les provenances des végétaux et leur utilisation en contexte funéraire“, *Anthropobotanica* 1, s. 1–21.
- Caneva, Isabella: 1994 „Le tumulus funéraire dans les cultures anciennes du Soudan central nilotique“, in: Berger, Catherine – Clerc, Gisèle – Grimal, Nicolas (eds.). *Hommages à Jean Leclant. Vol. 2. Nubie, Soudan, Éthiopie*, Le Caire: Institut français d'archéologie orientale, s. 81–95.
- Caneva, Isabella – Vincentelli, Irene: 1999 „Research on Late Meroitic Funerary Remains in the Khartoum Province“, in: Wenig, Steffen (ed.). *Studien zum antiken Sudan. Akten der 7. Internationalen Tagung für me-roïtistische Forschungen vom 14. bis 19. September 1992 in Gosen/bei Berlin*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, s. 490–495.
- Clapham, A. – Edwards, D.: 1998 „Botanical remains from Gabati“, in: Edwards, D. N. *Gabati. A Meroitic, post-Meroitic and medieval cemetery in central Sudan*, Vol. I, London: SARS [Sudan Archaeological Research Society Publication 3], s. 241–243.
- Clark, J. Desmond – Stemler, Ann: 1975 „Early domesticated sorghum from Central Sudan“, *Nature* 254, s. 588–591.
- Edwards, David N.: 1996 „Sorghum, Beer and Kushite Society“, *Norwegian Archaeological Review* 29/2, s. 65–77.
- 1998 *Gabati. A Meroitic, post-Meroitic and medieval cemetery in central Sudan*, Vol. I, London: SARS [Sudan Archaeological Research Society Publication 3].
- 2004 *The Nubian past. An archaeology of the Sudan*. London – New York: Routledge.
- Fernández, Viktor M.: 1983 *La cultura alto-meroitica del norte de Nubia*, Madrid: Universidad Complutense de Madrid (nepublikovaná disertační práce).

Haaland, Randi: 2006 „Ritual and political aspects of iron working: iron in war and conflict“, in: Kroeper, Karla – Chłodnicki, Marek – Kobusiewicz, Michał (eds.). *Archaeology of Early Northeastern Africa: in Memory of Lech Krzyżaniak*, Poznań: Poznań Archaeological Museum, s. 135–152.

Hakem, Ahmed M. Ali: 1979 „University of Khartoum Excavations at Sarurab and Bauda, North of Umdurman“, *Meroitica* 5, s. 151–155.

El-Hassan, Ahmed Abuelgasim: 2006 „Jebel Um Marrihi: A Late Post-Meroitic and Early Medieval Site (c. 325–650 AD) in Khartoum Province (Sudan)“, *Adumatu* 13, s. 15–38.

Hayes, Rose Oldfield: 1973 „The Distribution of Meroitic Archer’s Rings: An Outline of Political Border“, *Meroitica* 1, s. 113–122.

Humphris, Jane: 2014 „Post-Meroitic Iron Production: initial results and interpretations“, *Sudan & Nubia* 18, s. 121–129.

Kołosowska, Elżbieta – El-Tayeb, Mahmoud: 2007 „Excavations at the Kas-singer Bahri Cemetery Sites HP45 and HP47“, *Gdańsk Archaeological Museum African Reports* 5, s. 9–36.

Lenoble, Patrice: 1987 „Trois Tombes de la région de Méroé: La clôture des fouilles historiques d’el Kadada en 1985 et 1986“, *Archéologie du Nil Moyen* 2, s. 89–120.

1992 „Documentation tumulaire et céramique entre 5e et 6e cataracts“, in: Bonnet, Charles (ed.). *Études Nubiennes: conférence de Genève. Actes du VIIe congrès des études nubiennes 3–8 septembre 1990*, vol. I, Genève: Société d’études nubiennes, s. 79–97.

2004 „El-Hobagi“, in: Welsby, Derek A. – Anderson, Julie R. (eds.). *Sudan. Ancient treasures. An exhibition of recent discoveries from the Sudan National Museum*, London: The British Museum Press, s. 193–195.

Phillips, Jacqueline: 1987 „Chapter IV: Excavations and Analyses“, in: Grzymski, Krzysztof – Mason, Robert – Millet, Nicolas B. – Phillips, Jacqueline – Żurawski, Bogdan. *Archaeological Reconnaissance in Upper Nubia*, Toronto: Benben Publications, s. 35–41.

Rowley-Conwy, Peter: 1989 „Nubia AD 0–550 and the ‘Islamic’ agricultural revolution: preliminary botanical evidence from Qasr Ibrim, Egyptian Nubia“, *Archéologie du Nil Moyen* 3, s. 131–138.

Suková, Lenka – Varadzin, Ladislav: 2012a „Sabaloka Dam Archaeological Salvage Project: Výzkum pravěkého osídlení v pohorí Sabaloka v centrálním Súdánu“, *Pražské egyptologické studie* 9, s. 3–10.

2012b „Preliminary report on the exploration of Jebel Sabaloka (West Bank), 2009–2012“, *Sudan & Nubia* 16, s. 118–131.

2013 „Od lovců k pastevcům: otázka neolitizace severovýchodní Afriky“, *Živá archeologie* 15/1, s. 25–31.

2014 „Výzkum pravěkého osídlení pohorí Sabaloka a 6. nilského kataraktu v centrálním Súdánu / Exploration of the prehistoric occupation of the Sabaloka Mountains and the 6th Nile Cataract in Central Sudan“, in: Onderka, Pavel – Vrtal, Vlastimil *et al.* *Nubie. Země na křižovatce kultur / Nubia. A Land on the Crossroads of Cultures. Wad Ben Naga 2014*, Praha: Národní muzeum, s. 24–29.

Suková, Lenka – Varadzin, Ladislav – Pokorný, Petr: 2014 „Prehistoric research at Jebel Sabaloka, Central Sudan (2011–2014)“, in: Sázelová, Sandra – Hupková, Adela – Mořkovský, Tomáš (eds.). *Mikulov Anthropology Meeting*, Brno: Academy of Sciences of the Czech Republic, Institute of Archaeology – Masaryk University, Department of Anthropology [The Dolní Věstonice Studies 20], s. 149–153.

Suková, Lenka – Varadzin, Ladislav – Havelková, Petra – Novák, Jan – Pokorná, Adéla: 2014 „Pohřeb lučištníka z pohorí Sabaloka / The burial of an archer from the Sabaloka Mountains“, in: Onderka, Pavel – Vrtal, Vlastimil *et al.* *Nubie. Země na křižovatce kultur / Nubia. A Land on the Crossroads of Cultures. Wad Ben Naga 2014*, Praha: Národní muzeum, s. 178–183.

El-Tayeb, Mahmoud: 2003 „Excavations at Hammur Abbassiya (Hammur 2)“, in: Żurawski, Bogdan (ed.). *Nubia II. Southern Dongola Reach Survey I, Survey and Excavations between Old Dongola and Ez-Zuma*, Warsaw: Neriton, s. 130–139.

2010 „Kirwan Memorial Lecture: The Post-Meroitic from Kirwan to the Present“, *Sudan & Nubia* 14, s. 2–14.

El-Tayeb, Mahmoud – Kołosowska, Elżbieta: 2007 „Pottery Analysis Report: Sites HP45 and HP47“, *Gdańsk Archaeological Museum African Reports* 5, s. 37–50.

Wolf, Paweł – Nowotnick, Ulrike: 2005 „The Second Season of the SARS Anglo-German Expedition to the Fourth Cataract“, *Sudan & Nubia* 9, s. 23–31.

2006 „The Third Season of the SARS Anglo-German Expedition to the Fourth Cataract of the Nile“, *Sudan & Nubia* 10, s. 20–32.

Abstract:

Early post-Meroitic burial of an archer from Jebel Sabaloka

In 2011, the expedition of the Czech Institute of Egyptology (Faculty of Arts, Charles University in Prague) excavated one of three tumuli on one of the settlement terraces at the late prehistoric site of Fox Hill (SBK.W-21) at Jebel Sabaloka and the Sixth Nile Cataract in central Sudan. The excavation brought to light a standard burial of an archer dated to the early post-Meroitic period with important series of archaeobotanical (pollen, macro-remains, charcoal) and palaeomammalogical (land snails) data. The results of the multi-disciplinary investigation of the tumulus discussed in this paper illustrate the marked, but so far only little exploited potential of these monuments, omnipresent in the archaeological landscapes of central Sudan, for extending our knowledge of not only the burial rites, but also of the supra-regional distribution of artefacts, the character of the environment and, last but not least, of subsistence strategies in this particular period.

Sudan – Sabaloka – Sixth Nile Cataract – burial rite – archaeobotany – subsistence strategy – prestigious objects – distribution – exchange

Súdán – Sabaloka – 6. nilský katarakt – pohřební ritus – archeobotanika – subsistenční strategie – prestižní předměty – distribuce – směna

Lenka Varadzinová Suková (*lenka.sukova@ff.cuni.cz*)
Český egyptologický ústav, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze

Ladislav Varadzin (*varadzin@arup.cas.cz*)
Archeologický ústav, Akademie věd České republiky, Praha, v. v. i.

Petra Havelková (*petra_havelkova@nm.cz*)
Antropologické oddělení, Přírodovědecké muzeum, Národní muzeum

Jan Novák (*prourou@gmail.com*)
Laboratoř archeobotaniky a paleoekologie, Přírodovědecká fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice

Adéla Pokorná (*pokorna@arup.cas.cz*)
Laboratoř archeobotaniky a paleoekologie, Přírodovědecká fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice; Archeologický ústav, Akademie věd České republiky, Praha, v. v. i. a Katedra botaniky, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze

Petr Pokorný (*pokorny@cts.cuni.cz*)
Centrum pro teoretická studia, Univerzita Karlova v Praze